

Sibire syýahat / powestiň dowamy

Category: Kitapcy, Powestler, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Sibire syýahat / powestiň dowamy

kitapcy.ru

* * *

Bir gün goňşy kaýutada bir gyz doglan gününü bellemekçi bolup beýlekiler bilen bir hatarda Eseni hem çagyrdы. Ol gitmejek bolsa-da oglanlar zorlap alyp gitdiler. Egrilişip oturyşlaryna saçagyň bezelişine haýran galyp bakdylar.

Agyz suwardyşyp garbanmaga başladylar. Esen nämeden başlajagyny bilmän birbada ýaýdanyp oturdy-da ähli adamyň eliniň ortadaky kiçijik tarelkadaky ýyldyrdaňuk gara dänejiklere uzayýsyny görensoň, olam uly çemçesi bilen ep-esli işbili aldy-da şo durşuna iýdi. Birbada sähel ajymtygrak bolsa-da soňra ýakymly tagamy jana ýaraberdi. Esen hiç kime bakman, ýene bir çemçäni tümmekläbräk aldy weli, tarelkada oňly zat galmary. Muňa töwerekdäkileriň gözleri tegelendi, geleni bäri bir söz aýtman, gülmän-gaharlanman oturan Eseniň birden beýle hereket etmesine gaty geň galdylar. Birki sany ýigit çydap oturyp bilmän pyňkyryşdylar. Doglan gününü belleýän gyz işbili azyrganyp, ählimize ýetäýedir-dä diýip

hälden bäri dileg edip oturşyna bu ahwaly gördi-de zordan aglaman saklandy. Ol bak-masy gelse-de, göz gytagy bilen Esene bakyp goýberdi weli, onuň ýüzünden hiç hili müýn-utanç duýup bilmedi. “Bä-ä, beýle göz çykgynçlyk edibem arkaýyn oturyp boljak eken-ow”.

Esen bolsa, dünýäden bihabar, ýene ojuk-bujyk zatlardan agzyna atyşdyrdy-da garnyny ýagşy otardy. Onsoň bu köpcülükde onuň içi gysyp başlady. Gowusy, kaýuta gidip ýeke özi obasyny, ogluny, traktoryny ýatlap oturanyny kem görmedi. Onsoň ol omyn etdi-de emaý bilen turup, sag boluň diýip çykyp gaýtdy. Gelýärkä kellesine gelen zat: şo çemçeläp iýen ýyldyrawuk gara dänejikleriniň adyny bilmeli, hemem indiki düslän ýerinde şony magazinden alyp iýmeli diýen pikir boldy. “Birhilije, birgeňsi tagamlyja zat ekeni”. Ýöne gämi iki günlüp hiç ýerde togtamasa nädersiň?! So-ol düýrlenip, towlanyp, bulanyp akýan Ýeniseý derýasy hemem aňyrsy-bärsi görünmeýän, adam aýagy sekmedik tokaýlar. Başga yns-jyns, hatda guşlaram göze ilenok. Beýle-de tokaý bolar eken-ow. Obada bolsa bir ağaç tapjak bolsaň, janyň çykýar, tapaňsoňam atamyň bahasyny bermeli. Esende ullakan ýük maşyn bolan bolsady. Ol men diýen ağaçlardan saýlap-seçip, maşynyny mas ýüklüp, obasyna alyp giderdi. Eltensoň özüne gerek agajy alyp galyp, galanyny hem işdeş oglanlara satardy. Ýok, gymmat däl, gaýta spekulýantlaryň nyryndan ep-esli arzan satardy. Hanha, Garly traktorist bar, jaýyny basyrybilmän, gyşda kerpijini ýagyş-gar eredip taşlady. Artanja agajy, ozaly bilen Garla hödürlär. “Al, Garly, dostlugyň hatyrasyna, saňa arzan ağaç bereýin. Al-da jaýyň basyr”.

Wah, gül ýaly boljak-la. Arman, Esende ýuk maşyn ýok-da.

Esen uzak Sibirden ýuk maşynly ağaç äkitmegin arzuwyny çekýärkä, gämidäkileriň ählisi Eseniň işbili çemçeläp iýisini bir-birege gürrüň berip gülüşyärdiler, käbir ýeňlesler bolsa Eseni görende pyňkyryşyp geçip gidýärdiler. Esen özi hakda bir hyşy-wyşy gürrüň edilýänini sähel güman etdi. Ýone anyk näme hakdalygyny aňşyryp bilmedi. Üçünji gün gämi bir duralgada togtanda ol kenara düşüp barýan şo öňki semiz zenanyň ýanyna bardy. Hawa, özem gorkusyz-ürküsiz bardy, sebäbi soňky günler zenanyň özünü alyp barşy muňa iterýärdi.

- Daýza, şu şäherde neme satylanokmyka?
- ?
- Neme-dä, adyny bilemok weli, iýilýän zat öz-ä. Ýyldyrdaawuk, gara däne. Agzyňa atýaň weli, eräp gidýä. Bilmedim, nämäň dänesidir.

Zenan, Eseniň işbil iýenini eşidene çemeli, gülüberdi.

- Hä-ä, agzyň läzzät tapaýdymy?
- Ýok-la. Aý, indi magazinde bar bolsa alyp göräýjekdim.
- O-ow, ol işbil diýgänleridir. Magazinden tapmarsän. Ongi ketde-ketde boşliklär iýip bilädi. Bizgä ýetmäz ol. Ýetgändä puluň-da ýetmäz. Kilosy elli tingädänmiş. Dadyp körgänimdä ýok.

– Dadyb-a gordüm-le. Iki çemçejik iýip gördüm.

Semiz zenan Eseniň äwmezligine ýylgyryp, işbili mesgeli çörege sähelce çalyp iýmelidigini, şol oturylyşykda Eseniň ähli adamyň diline düşenini gyssanman gürrüň berdi. Ana, Esen şondan soň öz eden işine akyl ýetirip, müýnürğäp-utanyp başlady, gelen-geçeniň oňa birgeňsi bakışyna, käbiriniň pyňkyryp geçişine şondan soň düşünip başlady. Ol indi doglan gününi bellän gyza görünmekden çekindi. Ýöne işbiliň her kilosynyň elli manatdygyna ynanyp bilmedi. “Hi beýle-de baha bolarmy?!” Mysal üçin, ol gymmat şokolad gördü: kilosy sekiz manatdan ekeni, gymmat kolbasa gördü – kilosy on bir manatdan, emma iýilýän harydyň nyrhynyň elli manada ýetenine akyl ýetirip bilmedi. “Arzandyr. Şekolatdan gymmat däldir-le”. Onsoň magazinma-magazin söküp, baran ýerinden işbil sorap başlady. Ahyry, bir magazinde barlygyny bildi.

– Baňkasy otuz sekiz köpükden.

Esen tanyş –bilşiň ýok ýerinde orşä sözlärmen boldy.

– Dwa beňke ikrä ber.

Kagyza dolanyp berlen iki baňka işbil üçin bary-ýogy ýetmiş alty köpük töläp, Esen şondan göni gämä tarap eňip gaýtdy. Onuň niýeti hazır gelşine iki baňkany şo gyza berip dynmakçydy. “Kim aýdýanmyş işbil gyt diýip?! Kim aýtsa ýalan aýdýa. Kilesi elliden diýibem aldaýan ekenler. Baňkasy bilen otuz sekiz köpük. Esen gelşine şo gyzyň kaýutasyny kakdy. Gapy açyldy, dört gyz Esene aňk-taňk bolup bakdy. Gyzlaryň biri:

"Wera, bu ýigit ikra iýesi gelip gelendir. Ikra ýok diýäý" diýdi. Onýança Esen ikra sözünü eşitdi-de: "Hawa, hawa, men size ikra getirdim. Sibirde hemme zat bol, gaty arzanja" diýdi-de elindäkini Wera uzatdy. "Al, al. Ak Yüregim bilen berýän". Wera o zady çekinjeňlik bilen aldy-da stolda goýdy weli, başga bir gyz şobada kagyz dolagy aýyrdы. "Badamjan ikrasy. Wa-aý, bagty gara-a. Neneň muny utanman getirdikä?!" Wera elini ýüzüne tutdu-da bir oturgyja çöküp sessiz aglap başlady. Ýaňky ekabyr gyz bolsa: "Beýle ikrany elt-de sygryňa ber!" diýip, baňkalaryň birini gaharly garbap aldy-da Esene tarap edil atyp saljak ýaly etdi weli, Esen gorkusyna bada-bat kaýutadan çykdy gitdi. "Bä-äý, bi aýal diýlen jandaryň diline düşer ýaly däl-ow. Bular şemal ýaly üýtgap duran zat öydýän".

* * *

Esen gynansa-da, begense-de, günleriň şol bir geçip durşy, özem parhsyz geçýär. Esen Güljahanyň sargan zatlarynyň köpüsini alanok. Eger şeýle uzak ýere gezelenje gaýdybam iki barmagyny burnuna sokup baraýsa, Güljahan ony it çeýnän ýaly çeýnemezmi? Onsoňam şunça uzak ýola çykaran harajadyny kim ödär? Güljahan: " Üýtgeşik zat getir, iki bahasyna satyp ýol kireyiň öwezini dolaly" diýýär.

Her duralgada iller üýşüp-üýşüp muzeýlere, sergilere, dürli ýadygärliklere tomaşa etmäge gitseler, Eseniň gözleri magazin boldy, her baran ýerinden Güljahanyň sargan zatlaryny gözledi. Oňly zat tapman aljyrady.

Esen bu syáhatyň marsrutunda entek uly-uly şäherleri barlygyndan, önde has üýtgeşik başdan geçirirmeleriň garaşýanlygyndan habarsyzdy. Ol görginiň ulusyny gördüm hasap edýärdi, şoňa görä-de bar görgi yzda galandyr öydýärdi.

O-ol aýdylýan ak aýylar hem görünmän geçdi, uly-uly buzlaram görnenok. Bary ýalan eken-le. Esen Krasnoýarskiden ugramazynyň öň ýäny aýylara bererin diýen niýet bilen alan bir kilogram şokoladyny ýada saldy. "Aýa beremden özüm iýeýin-le". Alnyşy ýaly goşlaryň arasynda dykylyp goýlan şokoladlar kaýutanyň gyzgynyna eräp-akyp, pylçaşyp galypdyr. Esen şokaladlary edil

mesge iýen ýaly iýdi. Indi Esen aýydanam bizar, buzlardanam. Onuň hiç zat göresi gelenok, hiç zat bilen hoşy ýok. Bir arzuwy – çaltrak öýüne barmak. Gezenler gezewersin. Ir bilen traktoryny tarladyp meýdana gidip, gün batanoňam dolanyp geleni dünyä malyна degýär ahyry.

Obadaşlar her näme diýselerem, her neneň lakam goýsalaram, gyzza-gyzza gelende Eseni gowy görýärler ahyry. Hanha, öýlenibilmän ýörkä Eseni öylendiren şu oba dälmi?! Alaga-da täze traktor beren şu oba dälmi?! Ählisi tanyş, ählisi garyndaş. Eseni kolhoz başlygy-da, baş inžener-de, brigadir hem edil ož inisi ýaly görýärler ahyry. Ähli baýragy Esene eçilýärler. Onsoň bu ýagşylygy bilmese, bütin il geňlär, hezzet ýaraşmaz adam ekeni diýerler...

Gämi indi seýrek durýar. Suw göwsünü iki ýaryp, öne baka şo süsňap girip barşy. Derýa hanasy giňeldi gitdi. Uzak kenarlarda yns-jyns görünmedi. Derýada akdyrylanda topardan galyp, kenarda ýarym göwresi çüýräp, ýarym göwresi suwda çüýräp, ahmyrly güberilişip ýatan agaçlar göze ilýärdi. Öňler duşýan baş-alty öýli awçy obasy hem ýat boldy.

Diňe tokay, şahalary, pürleri bir-birege çolaşyp-çatyşyp, başyny gaty dik tutuşup oturan agaçly tokaylar. O agaçlar bir-birege şeýle hemdem, bir-birekden hatyrjem görünýärdiler weli, bir agajy ýiksaň, ähli agaç üstüne ýykylaýjak ýaly görünýärdi. O agaçlary gazaply Sibir ýelleri des-deňje ösdürýärdi, özgelerden saýlanyp öseniň başyny kesip goýberýärdi, ösusde öz deňinden yza galanlary bolsa tokay kanuny esasynda igledip öldürýärdi. Bi jelegaýlaryň düzgüni şeýle.

Gämi demirgazyga gitdikçe howanyň gygy ajaýanyny Esen öz teninde duýdy. Asmandaky ak bulutlaryň reňki kem-kem garalyp ugrady. Ol kenara gamgyn bakyp durşuna agaçlaryň düýbünde akjaryp görünýän zatlary görüd. İlkibada nämeligini bilmese-de, gitdikçe has köpelensoň, ak garyň galyndysydygyny bildi. Tüýs gyş mekanyna gelenine Esen gümansyz göz ýetirdi. Kenar diýseň, ho-ol allaowarrada salgym ýaly görünýär. Ondan-mundan akyp barýan buz bölekleri gara bulutlaryň arasyndan kämahal-kämahal jyklaýan gün şöhlesine ýyldyrdap-ýyldyrdap gidýar. İçinden zowwam geçýän sowuk şemal boýnuny iki çigniniň arasyna

gizlän Esene geçen gyşda bolan bir wakany ýatlatdy...
... Eseniň Garly diýen işdeşi sürekli günleriň birinde tekerli traktoryny derýa köprüsiniň üstünden sürüp barýarka, taýyp derýa eňterilip gidäýipdir. Özi diri galan bolsa-da traktoryň suw düýbünde galmasyna Esen gaty gynandy. Garly gowy oglan, özem Eseni gowy görýär. Şu traktory Esen çykaraýsa näder?! Hem Garla ýagşylyk etdigi bolar, hemem ili aňk eder. Şondan soň-a Esen pylan-pismidan diýip, bolgudyz gep tapmasalar gerek. Uzynly gün onuň küyi-pikiri derýa düýbünde ýatan traktordan daşlaşmady. Sebäbi Garly bilen näçe ýyllar bări işleşip gelýär ahyry. Garly-da Esen burun diýýär weli, diýse-de kiçi dilden bärde diýýär. Ynha, traktory, ağaç süyrän ýaly, süyräp çykaraňsoň-a burun diýäýmez.

Şol gün Esen gün batyberende traktoryny tarladyp işden gaýtdyda Garlynyn traktory taýan köpriniň ýanynda keserdip goýdy. Eseniň bir hyýala münenini Myrat kel diýen bir traktörçy görüp, ony göz astyna alyp gaýdyberdi. Emma Esen mundan habarsyzdy. Ol öýüne pyýadalap gelip, gizläp goýan bir çüýşe aragyny galyň paltosynyň goltuk jübüsine atyp çykanda, Güljahanam eli süýt bedreli kümeden çykdy weli, Eseniň yüz reňki üýtgäp gitdi.

– A-a-ýu-u, nirä ugradyň? Bu sowukda öýkeniňi doňdurjakmy?
– Häzir geljek.

Eseniň ýoreýsi öňkülere meňzemedi. Özüne čäksyz möhüm iş ynanylan ýaly, ony hem diňe özi bitirip biljek ýaly duýgy kalbyna gaplanansoň, özüne göwni ýetip, giň-giň ädimläp gitdi. “Aýalym yzymdan garap galdy, belki, ahyrky gezek garaýandyr. Görmeli-dä meniňem-ä cynamydyr”.

Esen suwdaky traktoryň nirede ýatanyny anyklady. Derrew eşiklerini çykaryp, trosuň bir ujuny aldy-da derýa girip gitdi.

Gyş suwy etiňi kesip, ganyňy doňduryp, damarlaryň ýygryp-düýrüp barýar. Esen derýanyň ortasyna baranda çumdi-de, az salymdan ýuze galkyp, akymyň garşysyna birkuç gulaç ýüzdi. Demini dürsäp ýene çumdi. Bu gezek uzak eglenip, birden hopugyp çykdy. Suw kesip-daglap, demini tutup baryardy. Esen şonda-da ýene bir ýola çümüp çykdy. Suwdan çykyşyna ylgap,

arakly çüýşäniň agzyndan gulkuldadyp içdi. Hasyr-husur geýnip, traktoryň ýyly kabinasyna sümüldi.

Traktor ejirli ses çykara-çykara, tüssesini garaldyp, ahyry, derýa düýbünde ýatan traktory süýräp çykardy. Esen şobada trosy çözdi-de ýaňadan traktoryna münüp keýpihon sürüp gaýtdy. Ol dişlerini şakyrdadyp, janyny alyp barýan sowuga çydaman, hälki çüýşäniň düýbünde galan aragy hem ýolda içdi. Endamyna ýyly ýaýrady, keýpi kök boldy, başy dumanlady. Häzir öye baryp Güljahana näme diýjegini oýlandy. Elbetde, barşyna, ozaly bilen Güljahany gujagyna gysar. Ogly ýatmadık bolsa, goltugynda göterip, asmana bökdürer. Onuň ogly ýaly ogul bi jelegaýlarda ýokdur. Edil Bezirgeniň bar-da. Özem şeýle bir kakasyna meňzeş welin... üstesine-de ejesine garanda kakasyna has dost. Ýone "kaka" diýip ýkylyp ýatyr-da. Arman, ogly şu mahal kiçiräk. Bolmasa dagy, Esen ony traktoryna mündürip, uzak meýdanda aýlajak-la. Ogul welin tüýs ogul-da. Edil Bezirgeniň bar-da.

Esen öye barar-da: "Guljahan, biz-ä iş bitirip gelendiris" diýer. "Tas suw astynda demirlere çolaşyp galypdym. Bir ölümden sypyp geldim" diýer. Güljahan näme bolanyny sorar. Esen jikme-jik aýdyp berer. Güljahan ynanmaz. Emma ertir ir bilen Esen Güljahana şo derýadan çykaran traktoryny görkezer welin, şondan soň-a ynanar-da.

Başlyga, Garly dostuna şu gün buşlasamyka? Ikisem begener. Başlyk begenjine ýaglyja goýun baýrak beräýmegem ahmaldyr. Iň gowusy, ertir, garaja il üýşen wagty, aýdar. Goý, ähli adam eşidip aňk bolsun. Göwni ýetmän ýörenler Eseniň nähili iş bitiribilşini gözü bilen görsünler. Kim özini erkek saýýan bolsa, şeýle aýazda derýa girip, traktora tros daňyp çyksyn-da! Ýekejesem het etmez.

Men weli dedesini ýandyrdym.

Esen uly ýolda traktoryny iki ýana çäýkap, öye gelende, zordan düşdi. Yranjyrap, wazzyklap öye girende ony gören Güljahanyň gahary şobada depesine urdy. Esen gelşine gujak açyp topuldy welin, aragyň aýy ysy Güljahanyň yüzüne urdy.

– Ýitewer-eý, ýaşy kesilen! Doňuz ýaly porsyň başyňý iýewersin. Hany, öýden gümüňi çek!

- Gulgahan, men traktor çykardym.
- Hernä traktoryň aşagyna gaçyp ölesiň-dä. Ýok bol! Nirede içen bolsaň, şo ýerde ýatyber. Öýde ýataryn diýip-ä gümanam etme!

Toba, toba-a. beýle bozgaklygy ýokdu-la. Öýlenende içmese, ogly bolanda içmese, indi haýsy eşekden nusga alyp içýäkä?

- Neme, bagışla! Traktory derýadan çykardym-da...
- Be-e-eý, hakyt piýan bolup derýa gaçdym diýsene-e! Duruber, bakaly. Ertire bir çyk. Arak içjek bolsaňmy?! Şu öýde ýa men ýaşaryn ýa-da sen galarsyň! Bellisini ederin-ä!
- Näme, men peýan däl...

– Çyk, çy-yk! – Gulgahan Eseni ýyly ottagdan idirdedip çykaryp, içinde aýaz tans edýän peçsiz jaýa dykyp, daşyndan gulplap goýdy. Esen köne-küşül ýorgan tapyp üstüne çekensoňam Gulgahanyň gargyşly hüňürdisi geldi durdy.

Daňdanlar sowuk ýygyryp, dyzy eňegine degende Esen oýandy. "Men näme üçin sowuk jaýda ýatdymkam?" diýip, gözlerini elek-çelek edip ýerinden turdy. Endam-jany saýgylanınan ýaly agyrýar. Agyrydan ýaňa başy çatlaýar. Ol ahyry, öten agşamky wakalary dumanly ýatlap başlady. " Bo-ho-ow, bu gün irden başlyga buşlamalydyryn. Başlyk bir goýunjyk beräýedir-dä. Goýun süýräm gelsem, Gulgahanyň öýkesi ýazylardy".

Aýaz Eseniň süňklerini titredip başlady. Ol ýorganynyň daşyndan bir keçä düýrlense-desowuga çäre bolmady. Asyl, daşara garaňda öýüň içi has sowuk göründi. Onsoň Esen daşky gapyny itdi welin daşynyň gulpy şakyrdady. Biçäre galan Esen tä gün dogup, il örýänçä jaýyň içinde iki ýana zowzuldady ýordi: aýaz kowdy – ol gaçdy, ol gaçdy – aýaz kowdy.

Ahyry, goňşy ottagdan oglunuň agysy, Gulgahanyň ýogyn sesi eşidildi. Bir salymdanam penjiräniň öni garalyp, Gulgahan tutynyň üstiaşyry öye göz aýlady. Esen penjirä tarap ylgady.

- Gulgahan açawer! Sowuk aldy.
- Içýäniň arak bolsa ajalam almaz seni.
- Wah, ýalňışyp içipdirin. Ho, Garlynyň derýa giden traktoryny çykardym-da, gaty üşämsoň...
- Sendenem derýa giren bolarmy? Peýan bolup özüň gaçansyň.
- Ýok, öwlüýa kessin. Özüm çykardym. Gapyny aç, häzir başlyga

buşlap bir goýnuny alaýyn.

-Ýo-ok, meni beýdip aldawa salyp bilmersiň. Şu gün seň bilen bellisini edinçäm gapy açylmaz. Häzir Bereket agany bir çagyraýyn.

Öňki gezeklerem, Güljahan gaharyna eýelik edip bilmedik pursatlary göni Bereket agalara ýumlugýärdy: hamana, durmuş gurubilmän oturan iki ynsany duşurany üçin Bereket aga günükär ýaly, oňa minnetli söz baryny aýdýardy. Onsoň Bereket aga biçäre-de Güljahanyň yzyna düşüp gaýdyberýärdi. Gelip Eseni aýratyn bir jaýa salyp, her gezek: "Gaýrat ediber. Öni-soňy sallahlykdan gowudyr. Güljahanyňam gaharyny getirmejek bolaweri" diýýardi. Güljahan bolsa: "Esene gaty käýändirin. Indi seniň sözüňi ýykmaž" diýip gidýärdi. Emma bu gezek Bereket aganyň ýüzünden gar ýagýardy. Ol hatda jayýyň gulpuny hem açdyrmady-da penjireden gepleşip başlady.

- Inim! Sen-ä gowy oglan däl ekeniň. Ata-babaňda arak içen ýokdyr weli, sen tüysi bazuklyk etdiň.

- Neme-dä, Bereket aga...

- Aý, goýsanaý! Arak içip traktor süren bolsaň, kim bilyä, adam basdyrдыňmy, howly ýumurdyňmy?! Gaýdyp şo zährimary agzyňa alaýsaň, eşitmedim diýmegin, göni milisäň öňüne salyp goýbäris.

- Jan agam, gapyny bir açdyrawereri, indi hi-iç arak içmäýin. Bereket aga beýle ýanda duran Güljahana garap: "Ynha keýigim, ant içip dur, goýberäýsene" diýdi. Güljahan gapyny göwünli-göwünsiz açdy welin, Esen öýden çykyşyna göni traktoryna ýoneldi. Elbetde, bu çaka çenli garaždaky adamlar dagandyr. Şonuň üçin Esen ilki öten aşamky çykaran traktoryny görüp, işe soň gitmekçi boldy. Ol derýanyň gyrasyndaky traktoryň töwereginde hümerlenişip duran adamlary, beýle ýanda başlygyň maşynyny, birküç sany traktory uzakdan görüp, hasam begendi. Esenem traktoryny bir gyrada goýup üýşmeleňe ýakyn bardy welin, görse, Myrat kel ähli halaýygy agzyna aňkardyp, derýadan traktory nädip çykarşyny gürrüň berýär. Eseniň bütin bedeni gowşap gitdi. Ol göni Myrat keliň ýanyna bardy.

- Myrat aga, traktory men çykardym ahyry.

Duranlar wakyrdasyp gülüsdiler.

- Sen çykaran bolsaň, şo mahal aýdaýsaň bolmadymy?
- Traktory çykaryp, begenjime arak işdim-dä.

Halaýyk ýene gülüşdi.

Başlyk Esenden ünsüni sowdy-da birküç kişä iş buýrup, maşyna mündi gitdi.

Esen bu adalatsyzlyga çydam edip bilmän, sandyrap, el-aýagynyň ysgyny gaçdy. Märekeňden sessiz-üýnsiz çykyp öli göwünli gaýdyşyna göni öýüne gelip, zordan ýorgana girmäge ýetişdi. Güljahanyň hüňürdi-igenjini hem eşitmän otly tamdyra dönüp ýatdy...

...Esen bu ýatlamalardan başyny açanda, howanyň has hem sowanyny duýup galdy.

Gämidäkileriň uçdantutma ählisi gyş geýmini geýnipdiler, ýigitleriň köpüsinde bolsa, edil dilleşilen ýaly, bokurdagyň ýapyp duran gara žempiр hem-de gaýışdan tikilen gara penjek bardy. Bu geýimler Eseniň göwnünden turdy, olam deň-duşlary ýaly geýnip gezesi geldi. Häzir bolsa onuň egninde ýukajyk köýnekden özge zat ýokdy. Onsoň günortan naharynda dılmaç aýaldan sorap, şeýle egin-eşikleriň nirede satylýanyny sorap bildi. Öndäki kiçeňräk duralgada Esen şol gara žempire duşaýdy. Gymmadam däl eken. Ol žempiřiň özüne uly-kiçi boljagyny deňäp durmady-da tizden tiz hasaplaşyp, gämä tarap ýelk ýasady. Gelşine geýdi. Ýeňi uzynrak. "Zyýany ýok, epleseň gül ýaly bolar". Etegi-de Eseniň dyzyna ýeteňkirleýär. "Etegiň işi aňsat-la: jalbaryň içine salsaň, görünüjek gümany ýok".

Eginlerine, boýnuna holpugrak bolsa-da çykarmady. Onsoň ol boýnundan aýyran galstugyny, žempiр geyensoň, ýaňadan asyndy. Aýnada gördü: gelişýär. Indi bir kemi gara penjek. Onam tapyp biläýse – tüýs boldugy. Esen şo görnüşde oba barmagy ýüregine düwdi. "Maňa göwni ýetmän ýörenleriň agzy açylyp galsyn-da". Şähere gezmäge giden oglanlarım az salymdan güpürdeşip iýndiler. Görseler: Esen juluny täzeläpdir, düýrlenip gamça dönen galstuk dakylgy. Bu günlerde Eseniň bolşuna belet boluberen oglanlar "Bäh-de-bäh" bolşup, Eseniň çignine kakyp, "Molodes, molodes" diýşip, ýaňsylý gülüşdiler. Oglanlaryň biri emeli gaýışdan tikilen köne penjegi çemodanyndan çykaryp Esene geýdirdi welin, şap-da. "Şuny saňa sowgat bereýin". Ol muny

Esene zordan düşündirdi. "Men täze penjek aldym, indi maňa onuň geregi ýok. Arkaýyn geýiber".

Esen çürt-kesik garşy bolup, penjegi almady. Ol ýer urup, ýerde galan pukara däl ahyry, ondan etemlik bireýýäm geçip gitdi, aýally, ogully, yranmaz döwletli boldy ahy. Onsoň Esen şu ýagdaýdaka hüşür-zekat alan ýaly edip, mugt zat alarmy?! Pully berse – ol başga gep. Esen muny düşündirip bilmedi-de gönü dilmajynyň ýanyna eňdi. Onsoň ýaňky semiz zenan gabarylyp geldi-de Eseniň aýdanyny terjime edip berdi. Penjegini berjek ýigit hernäçe dyzasa-da Esen mugt zat almajagyny görkezdi. "Onda eçilenini beräýsin". Esen göwnünden çykaryp üç onlugu uzatdy weli, ýigit pul almady. Ahyry Eseni göwnerdi. Şeýdip, Esen penjekli boldy. Il dagansoň, Eseniň ýeke özi gara penjegi gara žempiřiň üstünden geýip, aýnanyň öňünden aýrylybilmän uzak durdy. So mahal penjegini beren ýigit bir zadyny alyp gitmek üçin kaýuta girdi. Esen oňa minnetdar bakyp, "Yspasiba" diýdi. Ýigit ony görenden içi gülüp başlady, şonda-da özünü agras tutup, Esene gara krem uzatdy: "Şuny penjege çalsaň, gaty gowy bolar". Soňra bolsa näme etmelidigni eli bilen düşündirdi-de başam barmagyny gaýşardyp: "Wo!" diýdi. Esen düşündi. Ýigit çykyp gidensoň oýlandy: "Bä-ä, penjegem ýaglanýan eken-ow. Aý, näme gaýyışdan edilen zat ýaglanmaly bolar-da. Bolasy käbiriniň egnindäki lowurdap dur diýyän-le". Onsoň Esen soňa goýman, ur-tut penjegini ýaglap başlady. Dogrudanam, penjeginiň ýag degen ýeri lowurdap barýar. Hälki köne görünýän penjeginiň görki gowlaşaýdy. Esen penjegi şo durşuna şifonýere salyp goýdy. Ertir gämi uly şähere barýamyş, ana, şonda geýip çyksa-da bolar. Şol egin eşiginde surata düşse-de kem däl. Ýadygärlilikdir-dä. Onsoň birmahallar garraňda ýigit döwrüni ýatlamag-a ýakymly bolar. Esen işini bitirip, özünden göwnihoş bolup koridora çykdy. Arkaýyn gezmeledi, gaýdyp kaýuta girende, burny hernäçe uly bolsa-da, hiç ys duýmady. Penjireden bakdy oturdy. Kenar bireýýäm ýitip gidipdir. "Be-e, biz deňze düşendiris-ow" diýip Esen sähel howsala düşdi, sebäbi kenar görýärkä, Esen arkaýyndy: "Gämi gark bolsa-da kenara ýüzüp çykyp bolar". Häzir welin kenar görünmese nädersiň?! Kenar ýitdi – Eseniň rahatlygam bile

ýitdi.

Agşamlyk oglanlar kaýuta giç dolandylar. Penjek beren ýigit bolsa asla şo gije gara bermän oňdy. Kaýutanyň içi garaýagyň ysyndan ýaňa aňkaýardy, Esen bolsa gaty pugta uklap ýatyrdy.

– 0-how, bi intelligent /Eseniň galstugy boýnundan aýyrman ýörşini görüp, oňa şeýle lakam goýdylar/ köwşüňi kaýutada ýaglapdyr öýdýän.

Oglanlaryň biri Eseniň köwşuni tapyp ysgap görди. Deriň agyr ysy burnuna urdy.

– Aý, ýok, intelligent köwşine ýag degirmändir weli, şı gara işbil deregine gara ýag iýen bolaýmasyn?!

– Náme diýseňizem, gör-de-duruň, bar bela şı intelligentdedir, ýene bir hokga çykarandyr, zalwat.

– Şumat biziň sesimizi eşidip ýatsa-da gözünü açmaz.

– Geliň, şuny oýaryp náme edenini soralyň-la, bolmasa bu ys janymyzy alar.

– Ýok, intelligente rehmiňiz insin-how. Oýarsaňyz, olam men gara ýag ellämogam, göremogam diýse, özüniz utanarsyňyz. Gowusy, kaýutany gowuja ýelejiredip ýatybereris.

Duwara şemal gara ýagyň ysyny birbada aýyaran ýalam etdi. Gapyny, penjiräni ýapdylar weliaz salymdan ýene önki-öñkülik boldy. “Aý, bolýa-da”.

Ertir nahar iýip otyrkalar Eseniň dilmajy oňa ýene bir sagatdan Dudinka diyen şähere barynlaryny, o şäherde zat köplüğini aýtdy. Soňundanam: “Sen nima alajak?” diýip sorady. “Gelnimiň sargydyny bitirsem bolýa”. Semiz aýal ýaňsyllyrak ýylgyryp goýberdi.

Az salymdan kenar golaýlaşyp, onda-munda jaýjagazlar, awçy gaçybatalgalary görnüp ugrady. Bir salymdan bolsa gämi gaty uly porta geldi. Uzyn-uzyn, beýik-beýik gämiler gapdalyny kenara süýkeşip durdylar. Äpet kranlar bolsa boýnunu egreldişiп ýükleri iki ýana göterýärdiler. Kaýutadaky oglanlar bireýýäm şaýyny tutup, düşmäge taýýar bolup, palubada töweregى synlaýardylar. Eseniň welin kaýutadan çykmasы kyn boldy. Ol gyssanman täze žempirini geýdi, üstünden gamça dönen galstugyny dakyndy. Aýna bakyp öz görkünden ganabilmän durdy.

Soň bolsa gaty ähmiýetli işe baş goşýan adamyň saldamlylygy bilen bardy-da şifoneri emaý bilen açyp, gara ýagyň ysy tütäp duran gara penjegi seresaply alyp geýdi. Hondan bärssi bolup aýna bakdy. Kem zady ýok. Wah, Eseniň şu durkuny obadaşlary bir görsedi. Gördükleri, gaýdyp Esene göwniýetmezçilikli bakmazlar, gaýdyp Esene lakam dakmazlar.

Ol koridordan çykandan ýörişini üýtgetdi, apaň-apaň basyp, töwerege bakman gitdi. Gämiden düşen syýahatçylar ýörite awtobusa münýärdiler. Esen soňrak gelensoň, dyknyşyk awtobusyň öň gapysyndan sümüldi. Hemmeler oňa bakýan ýaly. Goý, baksynlar. Ogurlyk zat geýenok ahyry. Eseniň gapdalynda duran aýal burnuna uran ysa çydap durup bilmedi.

– Eý, hudaýjan, edil ýöne aýakgap kremindeñ ýasalan ýaly aňkaýar-da.

Esen düýbünden hiç zat düşünmän, şol öňki badyhowalygynda bakyp dur. Salonyň yzragynda ýylgyryp bakýan ýigide gözü düşdi. Özüne penjek beren ýigit. Göreçleri çaknysdy. Esenem ýylgyryp goýberdi. Penjek beren ýigit şo ýylgyryp durşuna, düýniý ýaly ýene başam barmagyny gaýsartdy-da “Otliçno” diýdi. Esen “hawa” diýyän ýaly baş atdy. O ýigide minnetdarlygyny ýene bir gezek aňdyrmasa göwni ynjaljak däl, üstesine-de Esen indi “ysbasibo” diýibem bilýär-ä. Onsoň ol şo dyknyşykda duranlara süykene-süykene şo ýigide baka omzap ugrady. “Duruber-dä duran ýeriňde” diýip, närazy sesler çykyp başlady. Esen arka çetinden geçip barýarka bolsa, bir ýigit: “Doganlar, bu zalwat ählimize krem ysyny ýetiřesi gelýär. Wah, ysjagazyňdan aýlanaýy-yn” diýip, janyýangynly seslendi. Ol entek özuniň gar ýaly ap-akja sport geýmine Eseniň gara ýagyny süykäp geçenini dagy göräýse, ýuregi ýarylسا gerek. Esen öz edýän işinden özi bihabar, tizräk şo penjek beren ýigidin ýanyňa barasy gelip şo müňzäp gelşı. Awtobusda dik duranlaryň-a tas ählisine diýen ýaly ýagyny çyrşap geldi.

Penjek beren ýigit bu ahwaly synlap durşuna aglajagyny-güljegini bilmedi. Ol penjege gara ýag çalmaga maslahat berende soňy juda beýle bolaýaram öýtmändi. Anha, Esen burny bilen ýol açyp, onuň ýakynyna geldi-de önküsü ýaly minnetdar ýylgyrdy. Emma penjek beren ýigidin ýüzünden gülki bireýýäm

ýitip gidipdi. Ol öz eden işine-de ökünýärdi weli, başga bir pikirem onuň keýpini bozdy: esen şo gelşine gelip, özüne-de gara ýagyny süýkäýse nätjek? Onuňam egninde ak penjek, ak jalbar, köýnegem ak, hatda galstugam şolara reňkdeş.

Edil pikir edişi ýaly, esen ýene bir adama garasyny süýkäp geçse, onsoň gezek şo ýigidiňki. "Eý, huda-aý, näme etsemkäm?" Ýigit Esenden gaçasy gelip, yza çekiljek boldy weli, yzda dyknyşyp, özem bir-birege burun degişip duranlar närazy sesleşdiler.

– Rahat dursaňyz-la.

– Yzda duranlary öldürmek hyályňyz bamý, nirä dyzaýaňyz?

– Dyknyşya çydamaýan bolsaňyz, başlyk boluň: özbaşyna bir 'Wolga', bir şofer.

Penjek beren ýigit bu sözlere jogap bermän yza dyzaýar, emma yzdakylaryň jebisligi ony hiç ýana butnatmaýar. Şol mahalam Esen edil alkymyndan boýnyny süýndürip çykýar, hemem şol öňküsi ýaly ýylgyrýar. Emma o ýylgyrma ýigide şeýle bir ýakymsyz göründi, şeýle bir ýerliksiz göründi, üstesine-de Esen o ýigide iň samsyk, iň ýigrenji adam bolup göründi. "Nireden men onuň bilen kayutadaş bolup ýorün. Yeri, oňa penjek bermek nireden kellä gelip ýör diýsene. Penjek berdiň, taň etdiň, şoň bile bes edäýmeli ekenim weli. Wah, şı bolar-bolmaz degişmämiz bar-da. ynha, häzir akja kostýumyňa garaja ýagyny suwap başlar weli, etjek alajyň bolmaz. Onsoň degişmäniň näçä durýanyny hasaplaber". Şol mahal awtobus duýdansyz togtady, birdenem bat alyp ýöräp, içindäkileri öňe-yza siltäp goýberdi. "Wessalam, täze haryt taýýar". Eseniň bolsa şol biparhlygy. Ol: "Taňryýalkasyn. Bizem il deňinde geýindik, gowy bolaýdy. Bi ýagşylygyň ýatdan çykarar ýaly bolmady" diýip sarnaşdyrýar. Soňundanam "Ysbasibo" diýdi.

Penjek beren ýigit diri tütedi. "Etjegini edip sag bol diýen bolýar-a"

Awtobus az salymdan birki ýola halaýygy erbet çäýkady weli, Eseniň öz penjeginde gara galmadı diýen ýaly, ähli garasy töweregindäki biçärelere süýkeldi. Indi gara ýagyň ysy bütin awtobusy tutdy, adamlaryň kellesini agyrdyp, gaharyny getirip başlady, awtobusyň çäýkanmasы hem munuň üstesi boldy.

Awtobusdakylar harçaňlaşýardy, ýone entek gül ýaly egin-eşikleriniň gazana süýkelen ýaly garalananyndan bihabardylar. Ony duýduklary dagy olaryň öňünde döw dursun. Eseniň görgüsü ýamandyr. Her kim onuň bir çigninden tutup çekelär. Janyýangynjyna her kim hemmeli sözläp gygyny pürker. Köpcülikdir, sögenem tapylar, eşigimi töle diýenem mümkün. Bularyň ählisine Eseniň bir özi nädip jogap tapar, jogap tapanda, kim onuň diline düşünjek?! Bolsa-da şu mahal ne ýolagçylar öz egin-eşikleriniň ýagdaýyny duýdular, ne-de Esen öz başyna injek howpy duýdy. Diňe penjek beren ýigit henizem güljegini-aglajagyny bilmän durşuna bu egin-eşigi hapalanan adamlaryň Eseniň eden işi üçin oňa azar ýamanyny berjeklerini öňünden duýup, öni-soňy Eseni bu beladan sypdyrasy geldi. Ol Eseniň golundan çekdi. "Ýör, magazinleri görkezeýin". Magazin sözi Eseniň gulagyna hoş ýakdy. Ilkinji giren magazininden gapakly kiçijik gazan gördü-de, şobada goltuk jübüsinden Güljahanyň sargytly kagyzyny çykaryp okady: " Gapakly gigijik gazandan ikisini al". Esen iki gazan aldy weli, hälki ýoldaşy, eli gazanly aýlanyp ýörmegi uslyp görmedi-de Esen düşünse-düşünmese "Onda şu köçäniň ugry bilen aýlanyber" diýip, zypberdini çaldy. Her golundaky torda bir gazany sallap çykan Esen: "bi gowy şäher Ekeni" diýip, ýene bir magazine sümüldi. Onuň indi bar pikiri-küyi zada gönügip, dünýäni unutdy. O indiki magazinde termos gördü-de gazanlaryny ýerde goýup, ýene şo sargytly kagyzna bakdy: "Tässoltan gelejeňki ýaaly termosdan bäşini al". Ol baş termos soranda satyjynyň gözleri tegelendi, ýone beýle ýandaky iki gazanyň hem Eseniňkiliginin görende sessiz-üýnsiz baş termos uzatdy. "Baý, gowy şäher eken-äý". Öye eli boş barmakdan gorkup, Güljahana näme bahana tapjagyny bilmän ýören Eseniň gaýgysy ýeňledi. "Gazany görse, termysy görse, bäý, begener-ä". Esen termoslary emaý bilen goltugyna gysyp, ýerleşenini tora salyp, gazanlaryny göterip ugrady. Göwün diýseň, ho-ol al-asmanda guş bolup uçýar. Haçan gören zady. Beýle gazany, beýle termesi Buhar emiri hem gören däldir. Güljahan gördüğü begenip topular-a.

Çep goltugyndan termos sypyrylyp aşak gaýdyp başlandan, Esen şobada aşak çökdü-de zordan saklap ýetişdi. "Bi döwüläýse

dagy, Güljahan meniň kellämi döwer". Gazanlaryň agramam ýetik, elini üzüp barýar. ol ädimini ýygjamladyp ýegşerilip barşyna bir magaziniň gapysynda adamlaryň hümer tutuşyp duranlaryny gördü. Ýeri, bolşuň-ýagdaýyň şuň ýaly, geç-de gidiber-dä. Emma geň zat satylýandyr diýen pikir Eseniň ýoluna ala taýak goýdy. Onsoň ol goşlaryny bir gyrada rejeläp goýdu-da tigirlenip baryp mähelläniň bir gyrasyndan bakdy. Bäh, tüýs Esene gerek zat. Hakyt manty bişirilýän satylyp dur-da. Gülja-han ony sargytly kagyzyna ýazmasa-da, beýle zady öye eltibilse Güljahanyň begenjekdigine Eseniň şübhesi ýok. Ol bir-de töwerekdäki adamlara, bir-de bolsa beýle ýanda ýatan gazanlardyr termoslara göz aýlady. Nätsekä? Üstünden barybam almansyň diýiljegi-hä hakdyr. Onsoňam beýle zat indi ýa duşar, ýa duşmaz. Magazinden manty bişirilýäni alyp çykýanlara gözigidiji bakdy-da nobat belledi. "Be-e, bi adamlarda myhmana hormat ýok öydýän. Bir men myhman ahyry. Meni dagy magazina binobat salanylarynda-da boljag-a". Hiç kim Esene üns bermedi, onuň içindäki öykäni hiç kim duýmady. Asla, adamlaryň başga zada ünsi düşer ýaly däldi. Gaýta, uzak durduklaryça aýallaryň jammyldysy artýardy, bolar-bolmaz zatlar üçin bir-birege hyňranyşýardylar, erkekler bolsa unup-çydap bilmän, içiniň posuny çilim tüssesi bilen burugsadyp goýberýärdiler.

Eseniň bu jaýda näçe wagt durany belli däl, ýöne zat alyp çykýan adam köpeldigi-çe onuň howsalassy artyp başlady: birden maňa ýetmän gutaraýmasyn. Onuň başynda başga alada ýokdy. Turistler nireleri görmäge gitdiler? Haçan dolanjaklar? Gijä galan bolaýmasyn? Meni gözleýän-ä däldirler-dä? Yo-ga, asla beýle sowallar onuň golaý-goltumyndanam geçenok. Ol entek surnugyp ýykylýança-da durjakdy, ýöne birden halaýyk dyr-pytrak bolaýdy. Esen manty bişirilýänden namut galynna şonda düşundi. Onsoň ol gamgyn halda gazanlaryny, termoslaryny alyp ýola düşdi. Onuň niýeti: bu zatlary düýp goşa eltip, ýaňadan magazin-magazin, dükanma-dükan aýlanmakçydy. Awtobusdan düşen ýerine gelse, ne awtobus bar, ne-de tanyşlar. Ana, şonda oňa ýeke galanyň galagoplugy aralaşdy. Kimden sorajak, kim aýtjak? Asla, kim seniň diliňe düşünjek? Öňler bir şähere geldikleri Esen tizden-tiz birküç magazini görerdi-de şobada yzyna

öwrülip gelip, gämide jokgarar oturardy. Bu gezek awtobusa münüp bulaşdy-da.

Ol çar ýana delmurup bakýar. Derekýok. Onsoň gelenden-geçenden sorap başlady:

– Ya turis, biziň abtobusy görmediňmi?

– Goworite po-russki.

– Agam, düşünäý ho-ow, azaşyp ýörün.

– Ne ponimaýu.

Esen ýene birine ýüzlenýär.

– Ya turis, aptobus gde?

– Kakoý awtobus?

– Hawwa, hawwa, aptobus. Uzyn, gyzyl aptobusdyr-la.

– Ne ponimaýu, dorogoý, izwini.

Esen ýene birini saklaýar.

– Pajalysta, aptobus gde?

– Awtobus? A wy kakogo awtobusa işete?

– Turis, turis. Agam, gaýrat edip aptobus tapyşaweri.

O kişi beýle ýandaky telefon-awtomatdan bir ýerlere jaň etdi-de az salym Esen bilen bile durdy. Ony-muny soraşasy geldi, bolmady. Onuň goşlaryna gözü düşende, beýlesine bakyp ýylgyrdy. az salymdan şo-ol uzyn, gyzyl awtobus gelip Eseni alyp gitdi. Şofer oňa hüñürdeýär, Esen bolsa eýesine gowşanyna şükür edip, göwnihoş bakyp otyr.

* * *

Eseniň bagtly günü iň demirgazykdaky Norilsk şäherine baranlarynda boldy. Sebäbi syýahata başlaly bări hiç bir şäherde-de beýle köp zat almadyk Esen bu ýeriň magazinlerinden göwni bitdi. Elbetde, islän zatlaryny tapan şäheri Esen üçin iň gowy şäher bolup göründi. Jaýlar beýikmi-pesmi, neneňsi keşdeli, köçeler neneň, adamlary nähili, näme geň zatlary bar – bularyň hiç biri Eseniň gözüne ilmeyärdi. Ol magazinden magazine girip-çykyp, užyn-kelte nobata durup, dyknyşykdandıkyňşyga dykylyp, penjeginiň gara ýagyny dünýä çyrşap çykdy, penjeginde gara ýagyň ysyndan özge zat galmadı. Şeýdip, Güljahanyň sargan zatlarynyň tas ählisini diýen ýaly aldy.

Onsoň bu günden göwnihoş Esen aşsamlyk iller kino diýip, teatr diýip çykyp-çykyp gidende myhmanhana otagynda ýeke özi galyp Güljahanyň kagzyndaky sargylary alan zatlary bilen ýene bir ýola birme-bir barlap çykdy, sargyda laýyk gelşine ýurekden begendi, aldym diýip belligem etdi:

Üzümgülli çanekden ýigrimisini al. Aldym.

Myrat daýyňky ýaly elçyradan ikisini al. Aldym.

Agaçcemçeden yüz sanysyny al. Aldym.

Hanýalykdan onisyny al. Aldym.

Gapakly kiçijik gazandan ikisini al. Aldym.

Togsan bäsik çaydan on kile al. Aldym. /Esen eliniň gyzgynyna aldym diýip ýazsa-da, soň çyzdy. Entek bu çay Esene ýetdirmeyärdi./

Pomark matadan ýigrimi bir mitr. Aldym.

Grasy zerli kase görseň, elisini al. Aldym.

Görkezenim ýaaly çaga eşigdan onisyny al. Aldym.

Tässoltan gelejeňki ýaly termisdan bäsini al. Aldym.

Maňa arzan ýüň jempir al. Ýakaly. Aldym.

Radyramyza on sany botariý al. Aldym.

Şundan soňky harytlary Esen heniz alyp ýetişenok.

Ol sargytly kagyzy epleşdirip jübüsine saldy.

Jorabynda gizlän puluny sanap ýene öňki ýerine dykdy, soňra türsisiniň iç ýüzünden Guljahanyň ýörite tiken jübüsinde gizlän puluny sanap gördü. Ýerbe-ýer. Entek puly kän-le.

Esen ähli goşunu şifonýere dykyp, gapysyny zordan ýapyp düşegine geçip ýatdy. Gijäniň bir mahallary gelen otagdaş ýoldaşlary Eseni oýarmajak bolup, cyrany hem ýakman, emayı bilen ýoreşip, pyşyrdasyp geleşip, geýimlerini aşmakçy bolup şifonýeriň açaryny towlanyna mähetdel, hälki goşlar güpürdäp agyp gaýtdy.

Esen bökip turdy. Onuň başyna ozaly bilen gelen pikir: ogry girendir öýtdi. Çyra ýakylda ortada üýsip ýatan goşlaryna hem-de haýran galyp bakyp duran ýoldaşlaryna gözü düşdi. Esen goşlaryny ýaňadandan şifonýere dykyşdyryp, ýerine geçdi. Öni-soň onuň göwnünden güman aýrylmady: şol ýoldaşlar onuň zadyny ogurlamakçy bolan ýaly. Şoňa görä, daň atyança Eseniň gözüne ciş kakylana döndi.

Bu günem Esen dilmaç aýaldan salgy aldy-da uzak gününü zat gözleginde geçirdi. Magazine girse gerekli zat men bärde diýip dur. Häli bir magazine girende tagta çalynýan ak reňk bar ekeni. Nädip almajak?! Obada bir baňkasyna üç baha bereňde-de tapylýan zat däl-ä. Esen säginmän iki baňka ak reňk aldy. Sargytda bolmanda näme?! Güljahanyň begenjegini bilyär-ä. Ýene bir magazine girende manty bişirilýän dur. Beh. Nobatsyz-dawasyz açyk dur-la. Şondanam birini aldy. "Şü-ýä bolaýdy. Bääý, bu şäher gaty gowy eken-äý".

Unha, indi Eseniň özi myhmanhanada magazin açybermeli boldy. Ol şu mahal şeýle bir begenýärdi weli, hatda kelteje boýy hem ösen ýaly görünýärdi. Bu zatlary eltip Güljahany begendirjegine özi öňünden guwanýardy.

Gaýdylar uçurlary bir ýerlerden birküç halta tapyp, goşlary şoňa dykdy, döwüler gorkusy bolan zatlary mata dolap dykyşdyrdy. Manty bişirilýäniň bir özi bir haltanyň gabarasyna barabar bolup durdy.

Ýöne zatlaryny jemlänsoň Eseniň kalbyna bir düşnüsiz tukatlyk aralaşdy. Munuň sebäbini Eseniň özi bilmeyärdi. Birden ähli zadyň gzyzgy gaçdy duruberdi. Magazine-de gidesi gelmedi, sebäbi aljak zatlarynyň tas ählisini diýen ýlay alypdy. Indi onuň bar küyi-pikiri tizräk öye barmakdady. Ýöne öye barýança bu tukatlyk, bu gamgynlyk Eseni güýe ýaly güýtjek-dä. Wah, bu dünýäniň gysygynyň zatda däldigini, zat alanyň bilen kanagat gelmejegini Esen,bicäre, nireden bilsin?! Zady alanyňdan aljak-aljak diýip arzuw çekeniň on esse süýji ahyry. Ýöne Güljahanyň sargydyna gözü baglanan Esen muňa hakan düşüner?!

* * *

Ýüze-ýüze dünýäniň depesine ýeteňkirlän ak gämi, ahyry aşaklygyna eňip gaýtdy. Gidişin şäher-şäher, oba-oba düsläp gidensoň, gaýdyşyn eglenmedi. Günler tukatragam bolsa rahat geçýärdi. Kaýutada eseniň gara penjeginiň ysy çydatmансоň, penjek beren ýigit, il ýatansoň, şo gara penjegi aldy-da derýa tarap yrgydyp goýberdi. "Gaýdyp seni gözüm görmäwersin". Kaýuta gelende, önküsü ýaly, hemmeler uklaşyp ýatyr, Esene

bakdy, onuň gazanlary, beýleki ýüklerini ýatlady. "Biçäre-e". Ir ýatan Esen irem oýandy. Gözünü açandan göreni gyzyl onluk boldy. Bäh, bi nä gudrat boldy? Nireden gaýyp düşdikä? Gaýyp düşene meňzänok, ýassygyma gysdyrypdyr-la-a. Ýa özüm ukyda düşirgäp, öz pulumdan çykaryp goýaýdymmykam?

Esen ýoldaşlary oýanmaňka tizden-tiz jorabyndaky, türsisindäki puluny sanady. Ýerbe-ýer. Akly çatmady. Oglanlar oýananda hersine onlugu uzadyp: "pul seňkimi?" diýdi, olar türkmençä düşünmän: "Näme üçin pul hödürleýäň? Puluň özünde dursun" diýdi. Gara penjek beren ýigide gezek gelende ol ýylgyrda-da "Pul özüňki" diýip elliři bilen düşündirdi. "Be-eý, bu pul nädip meniňki bolýaka? Eger meňki däl bolsa-da, ala-böle meniň ýassygyma gysdyrylmasynda bir gep bar". Penjek beren ýigit bolsa henizem ýylgyryp otır. "Düşünseň-ä häzir düşünersiň, bolmasa-da ýagly penjegiňi geýjek bolup gözläňde düşünersiň-dä".

Esen puly jübüsine salsa-da ynjalyk tapmady: özge biriniň hakyny alýan ýaly.

Şol günüň agşamy ol jorabyndaky puluny hem tursisindäki gizlin jübüsine geçirdi. Şeýtse has ähtibarlyrak boljak, agşam ýataňda-da puluň ýanyňda. Emma Esen gara penjegiň gideninden henizem bihabardy, ol henizem göwün ýüwürdende gara penjekli, gara jempirli, galstuklydy. Ynha, ol obasynyň deňinde şu görünüşde otludan düşyär-de töwerege belentden bakyp goýberýär, soňra halta-halta ýükünü gyssanman-howlukman düşürýär. Beýlede duran maşyna ýükünü basyp, öýüne barýar. Güljahan ony birbada tanamajak bolýar, bi gara ýaldyrdawuk penjekli, gara jempirli, galstukly kişi kimkä? diýip hüserilýär. Eseni diňe burnundan tanaýar. "Egin-eşik kimiňki bolsa-da, şu burun Eseniňki".

Esen burnuny nägile sypap goýberdi. Hernäçe ýigrense-de etjek alajy ýok, öz teniň-dä, kesip taşlap bilmersiň.

Ol bu günleriň rahat geçişine, hiç bir müşgillige uçramaýsyna şükür edýärdi. Üstesine-de ol halys irizen syyahaty tamamlap, her gunsaýy öýüne golaýlaşýar ahyry. Sag-aman öýüne dolansa, oňa ýetesi zat ýokdur-la. gezen gezewersin. Esene-hä oba-ilinden, öýünden hemem traktoryndan aýyrmasalar, başga bagt gerek däl.

Şol günleriň birinde Eseniň hammamda-duşda ýuwunman-ardynman, geýimini çalşyrman ýörşüne kaýutadaşlaryň biriniň ünsi düşdүde, onuň garşylygyna bakman, bile hammama alyp gitdi. Ýly suwda derisi giňän Eseniň keýpi göterildi, öňler diňe är-aýallyk işi bitirilende ýuwunylýandyr öydüp ýoren Eseniň şähdı açylyp, üstünden suw baryny eňterdi. Utanjyna türsili düşensoň, hammamda täk özi galýanca durup, tursisini çykardı. Çalşyrmaga eşik almanson, gury tenini jalbaryna sokdy-da gidiberdi. Bir elinde-de gawun kaky ýa-ly burum-burum bolup ýatan öl türsisi. Palubadaky oturgyçlaryň birine tursisini serdi-de kaýutasyna girdi. Näçe wagtlap suw görmedik beden sökülip-sozulyp barýar. Düşegine geçen Esen salymyny bermän meýmiräp, uka batdy. Birki sagat ýatan bolsa gerek, oýanyp töwerege göz aýlady. Oglanlar kart oýnaşyp otyrlar. Esen birden düşeginden böküp düşdi-de gapyny warkyldadyp açyp-ýapyp gönü paluba baka eňdi. Türsisinde pul barlygy şu mahal kellesine urdy. Pähey, edip ýoren işiň bar bolsun! Suw nämäne gerekdi?! Şu çaka çenli suwda ýaşadyňmy diýsene, geziber-dä önki bolşuňda. Wah, pul barlygyny bilen bolsalar türsini çilendirler. Öz-ä halal puldy. Hudaýyň özi goran bolsa-ha... Esen insız koridorlarda ýüwürip, beýik basgançaklardan boküp-böküp tursisini seren ýerine ylgap bardy. Oturgyç öňküsi ýaly dur. Beýle ýanda birküç kişi güne çoýunyp, kitap okaşyp ýatyr. Töwerege nazar aýlasa-da türsisine gözü ilmedi.

– Türsimi görmediňizmi?

Oturanlar “Düşünemzok” diýip başyny ýaýkadylar. “Görmersiňiz-le. Puluny alyp, tursini suwa taşlaňyzsoň, görmersiňiz-le”. Esen howpurgap-howlugyp, demini sojap alyp, çar ýana alakjady, gözünü ýerden aýyrman ýörşüne gäminin ardyndaky demir gözenekli germewe çenli bardy. Adam boýy germewiň yüzünde: “Geçmek gadagan” diyen ýazgy bardy. Esen o ýazga üns bermedi, okanda-da düşüňmejegi belli. Emma şol germewiň aňyrsynda gäminin kuwwatly perleriniň suwy köpürjiklerdip, ala şogurdy turuzýan yerine golaýda öz tursisiniň ýatanyny gören Esen şo germewe ýarmaşyp başlady. Gämimin radiosyndan kapitanyň howsalaly sesi çykdy.

– Dolan, dolan! Gadaganlygyny gözüň görmezärmى? – Esen o sese

düşünmän germewden aşyp başlady, kapitanyň sesi hem has azmly çykdy – Düşüňyärmiň, o taýy ölüm howply, ölersiň! meni türmä saldyrmajak bolsaň dolan!

Ýo-ok, Esen hazır içi pully türsisinden başga zady görenok. Gulaklary hem gapyk. Anha, ol germewden geçdi-de, başy aýlandymy ýa-da o taýynyň güýçli sarsgynyndan eýmendimi, bagry bilen süýşip başlady. Şo pursat üç sany gämiçi ok ýaly atylyp gelşine germewden gaýdyrylyp geçdiler-de Eseniň aýagyndan garbap tutup yza çekip başladylar. Esen bolsa çyr-çytyr demire ýapyşyp öne dyzaýar, birküç ädimlikde ýatan türsise ýetesi gelýär. Onýanca güýçli ýigitler Eseni özlerine çekip aldylda germewden aşyrjak bolup edil pökgi göteren ýaly ýeňil göterdiler. Esen bolsa henizem elini türsä tarap uzadyp “Dengi! Dengi!” diýip gygyrýar. Gykylygyna bakman Eseni germewden beýlä agdardylar. Olaryň biri türsini almaky bolup yöneleni hem şoldy weli, ýetişikli şemal türsini ýelkildedip alyp, lummurdap, gaýnap-joşup ýatan suwa garyp goýberdi. Esen germewe yapışyp durşuna muny görüp, göwresini lampa ýere goýberäýdi. “Wa-ah, indi Güljahana näme jogap bererkäm? Janymy alsa gerek. Gara köpüksiz nädip öye aşarkam? Waý, hudaý ja-an, maňa rehmiň gelewersin. Şol yassyga gysdyrylan onlugu almaly däl ekenim, o kişi hakydyr. Anha, indi bir onlugu alyp, deregine näçe onlugu bermeli boldum. Wah, meňki boljak däl-ow. Hernäçe halaýga görünmäýin, öýden çykmaýyn diýsemem bolmadyda. Ýuwunar ýaly, näme, endam janyňy gazana süýkediňmi, diýsene?! Dyzap goýmady-da. Dyzasa dyzap geçsin. Bar, özün kiriňi döküwer diýmelidim weli, oňarmadym-da. Bar bela şo hammamdan başlandy-da. Ana, indi boljagym boldy”.

Gäminiň adamlary kapitanyň howsalaly sesini eşidip, paluba tarapa eňişip gaýtdylar. Bir gyrada kelteje boýly Esen boýny buruk bakyp dur, beýleki tarapda-da halaýyk oňa bakýar. Kimsiniň nebsi agyrýar, kimsi gaharlanýar. Hyşy-wuşy gürrüňlerem örüp başlady.

Şo wagt birmahalky semiz dılmaç aýal Eseniň ýanyna baryp halyny sorap, duýgudaşlyk etdi. Ol Eseniň gaýdyş biledini alyp goýanyny bilip ynjaldy. “Pul üçin bozulmaň işlärsäňiz, kazanarsyňyz. Janyňgyz, başyňgyz sag bolsa bolgany”. Ol zenan

jübüsinden on manat çykaryp Esene uzatdy. Ol almajak bolsa-da berdi. Bir tarapda duran halaýyk hem o aýaldan näme bolanyny sorap bilensoň, olaryň arasyndan hem Esene pul goldawyny berenler tapyldy. Esen o pullary almajak bolsa-da semiz zenan ony kynlyk bilen göwnetdi.

Elbetde, ýoldaşlarynyň goldawyna Esen ýurekden minnetdar boldy, kä gezeklerde olara, ogra bakan ýaly, şübheli garany üçin özünde müýn duýdy. Emma şodurda-şodur gaýdyp Eseni köpün içinde görüp bolmady, ol tä Krasnoýarska gelýänçä tukat geldi, özünden göwni geçdi. Her niçigem bolsa dogduk mekana dolanýanlygy köňlüne az-kem goltgy berdi. Ynha, bary-ýogy bir gije-gündizden ol öýünde oturýar ahyry. Ilki Krasnoýarskiden Aşgabada samolýotly uçar gider, o taýdanam otlynyň biline münse, bary-ýogy on sagatda obasyna elter.

Esen şeýle duýgular bilen gämide goşlaryny halta-halta edip ýygnaşdyrdy. Boýunly gara žempirini geýdi, emma näçe dörünse-de gara penjek göze ilmedi. Nirä düşäýdi-kä? Ya eliniň gyzgynyna hatalaryň birine dykaýdymyka? Şeýdendir-ow.

Onsoň ol zatly hatalaryny birme-bir döküp, ýaňadan salyşdyrdy, ýöne gara penjek welin bir hataladanam çykmady. Be-e, gara penjek Eseniň göwün diýen penjegidi ahyry. Ol oba-da hut şo penjegi geýip barmagyň arzuwundady ahyry. Indi şo tapylmasa näderkä?

Ýo-ok, hernäce dörünse-de tapmady. Onsoň Esen boýunly žempiriň üstünden myjarlanyp-düýrlenip galan galstugyny dakynny-da goşlaryny kenara daşap başlady. O taýdan bir maşyn tutup aeroporta eltdi. Samolýotynyň uçmagyna wagt kän. Jübisine elini sokdy -ýoldaşlarynyň beren puly bar. Onsoň ol ugra oturyp bilmedi-de beýle ýandaky magazine girdi. Arzan çit mata gözü düşdi hemem Güljahanyň sargydyny ýatlady: "Arzan eli segiz kopüklik çit matadan aalytmyş mitir al". Esen başga hiç zat hakda oýlanman mata alyp çykdy. "Şuýä bolaýdy".

Ine, ahyry samolýota müner wagt boldy. Her kimiň goşlaryny terezide ölçäp başladylar. Syýahata gaýdanda ýuki bolmansoň, muňa kän bir üns bermedik Esen ýangoşynyň näme üçin çekilikýäninden bihabardy. Gezegi gelende hatalaryny terezä örüp basdy weli, tereziniň aňyrsyndaky zenan artyk ýük üçin

näçe tölemelidigini aýtdy. Esen düşünmedi, terjime edip berdiler. "Eý, ho-o, beýle düzgünem bar eken-ow. Meniň pulum ýetmeyä. Şuňa düşündirip aýtsana, men öňem ýolda pulumy derýa gaçyrdym. Menden pul alman geçirsin-le". "Bolmaz diýyä. Hökman alynmaly-da". "Be-e, onda barja pulumy alsyn, ýetmedigine derek gaty gyt gazanym ba, özem gapakly, şonuň birini bereýin".

Terjime edip berdiler weli, tereziniň aňyrsyndaky gyz ýürekden güldi. Ol Eseniň çyny bilen aýdýanyna ynandy-da onuň barja puluny alyp ýüklerini kabul etdi. "Gaýdyp beýtmäweriň". "Wah, gaýdypmy, gaýdyp dirikäm obadan çykasym ýok-la".

* * *

Esen samolýotda-da, soňra otla münende-de bar arzuwy – Güljahanyň göwnünden turmak boldy. Şäher-şäher, dükan-dükan söke-söke alan zatlaryna Güljahanyň göwni ýetse, begense Esene başga zat gerek däl. Ol özünüň şeýle haldalıgyny entek duýmaýardy, hiç hili oýlanmazdan, tebigy buýruk boýunça ýüwürýärdi.

Ynha, hazır ol halta-halta ýukelrini öýuniň dulunda hatar-hatar örüp, hatalary birme-bir açyp, beýle ýanynda oglunu goltuklap oturan Güljahana sowgatlary uzadyp başlar. Haltada ilkinji eline ilen zat – arzan çit mata. Esen o matany uzadýar weli Güljahan: "Waý, bu matanyň owadanlygyny!" diýip topulýar. "Näçeden aldyň?" "Arzanja-la. Öz sargaýşyň ýaly, mitiri elli üç köpükden". "Bolaýypdyr. Gül ýaly".

Owadan termoslar çykýar- "Gowujalygyny ! Sen-ä söwdany oňarjakow, Esen."

Gapakly gazanlara Güljahanyň gozi düşýär – "Bä-ä, gowy zatlar alypsyň, tüwele-me".

Esen üzüm gülli çäýnekleri uzadanda dagy Güljahan gül-gül açylýar.

Ahyrda, Esen ähli getiren zatlaryny öýüň içine gyzyl-ala serip goýýar weli, Güljahan begenjinden ýaňa nämä bakjagyny, nämäni ellejegini bilmän, gözlerini ikiýana alakjadýar, süýji-süýji sözleyär.

Esen şeýle bolaryny isläp öýüne geldi. Dogrudanam, Güljahan birbada Eseni tanap bilmedi, tomsuň bu jokramasynda boýunly gara žemirli, galstukly, ak ýüzli kişä Güljahan garaşmandy. Ol geleniň Esenligini tiz tanap, ojaga çöp atyp oturan ýerinden turup gaýtdy, äwmän, şeýle bir giň-giň ädimläp, abanyp gelýär weli, Eseniň şobada howy basylyp ugrady.

– Güljahan, gurgyn oturanmysyň? Bala-çaga, mal-gara saglykmydyr? Obalaram rahatlykmydyr? – Esen öz aýaly bilen salamlaşmagy birgeňsi görüp, “Salam” diýjegini-diýmejegini bilmedi. Güljahan bu soraglara bir sözde “Hawa” diýdi-de hatalary maşyndan düşürip başlady. Aralygynda: “Uzak eglendiň-le?” diýdi. “Meni göresi gelipdir-ow” diýen manyda düşünen Esene bu sorag hoş ýakdy. “Seniň sargytalaryny bitirjek bolup eglendim-dä”. “Nämeler alyşdyrdyň?” “Sargytly kagyzyňda näme ýazylan bolsa baryny aldym”. “Bä, sen-ä iş bitiripsiň”. Güljahanyň şujagaz sözi hem eýýäm Eseniň goltugyndan göterip başlady.

Ikisi bir jaýda galanda, ogly bolsa sallançakda ýatyrka Esen Güljahany gujaklajak boldy weli, ol sähel ýylgyryp eliniň tersi bilen ony itip goýberdi. Güljahana hazır ýık oýnuna garanda hatalardaky zatlary görmek has gyzyklydy.

– Aýryl-a! Hany, haltaňy aç! Näme getireniňi göreýin.
Esen gulluga taýyn. Böküp baryp bir haltanyň bogdagyny çözdi. Gapakly gazany uzadanda Güljahan nebsewür topuldy. “Bolaýypdyr, tüýs meniň gözleýän gazanym-da. Magazinde açık satylýamy?” “Hawa-la. O taýda düzgünler gaty güýcli. Her magazinde bir milisge dur. Magazinçi zat gizledigi, ýa pul iýdigi şapba golundan tutýa-da: “Ýör türmä” diýýä”. “Wah, şoň ýaly milisge biziň magazine gerek. Ýer ýuwutmuş, bardygyň ýagyrnişligiňi otlaýa”. Güljahan gapakly gazany sypalap az-kem güýmenýär-de Esene bakýar.

– Näme çykaraňok?

Esen ýaýdanýar, haltanyň içine, edil guýa bakan ýaly bakýar.

– Aý, şı, neme, biri nemedipdir weli...

– Sakawlama-da, o zatlary duza ýatyrmajak bolsaň tiz çykaryşdyr.

Esen sähel sandyrap başlaýar. Agzy açylyp, ak reňk akyp yatan

gapyrjagy çykarýar. Reňk keçä sarkyp başlaýar.

– Waý, keçämi kül etdi! – Güljahan Eseniň elindäki gapyrjagy kakyp alýar-da daşary taşlaýar. Güljahanyň gahary oýandygy, öňünde dag bolubam durar ýaly däl. Muňa Esen aňry ýany bilen belet bolansoň, haltadan zat çykarmaga bogny ysman, indiki urga garaşýar.

– Bol diýdim-ä saňa! Agaç ýuwdan ýaly bolup durma-da çykar artyplaryň!

Esen daşyna ak reňk çyrşalan bir termosy zordan çykaryar. İçinde şygyrdy eşidilýär. Güljahan alýar-da termosyn içine bakýar. Esen bolsa haltanyň ýanynda “Näme bolarka?” diýip müýnli bakyp dur.

– Äý, kellesi kesilmiş-äý, hi termisi dagy halta salarlarмы?! Wah, bir gowja zat ekenidä. – Güljahan hernäçe özüne basalyk berjek bolsa-da bolmady. Gahardan yaňa ýaryljak boldy. Elindäki termosy hem daşary taşlady. – Ýer ýuwutmyş, pulumyň haramy barmydy?

Güljahan kanagat tapman Eseni birýana itdi-de haltadaky zatlary özi çykaryp başlady. Ýene döwük termos, ak reňke boýalan gyzyl pombarhat, çüründigi, gulpy, gapagy döwülen, böwri deşilen, tutuş owranan çäýnekler Güljahany tas däliredipdi. Saçyny ütüp, içini çekip aglap başlady. Esene şeýle bir gargady weli, ol önde-soňda hiç kime beýle zäher pürken däldir. Bir haltany döküp beýlekä geçse, ol öňküdenem beter. Güljahanam barha gaharlanýar, barha beter gargap, döwük zatlary eliniň tersi bilen ikiýana zyňşdyrýar. Esen bolsa bir burçda gussa bogulyp otyr.

Ol hiç mahal şeýle gussa batmandy.

Güljahan bolsa gahary göwrä sygman, beterden beter betbagtlyga uçran ýaly, jaýyň içinde ikiýana zowzuldady, birdenem Esen biçäräniň galstugyndan mäkäm tutup, dabyrdadyp daşary alyp çykdy. Barha batly ýöräp, beýle ýandaky guýynyň edil agzyna bardy.

– Ýer ýuwutmyş, men senden geçdim! Şu dünýäde ýa sen galarsyň, ýa men! Eşidýämiň? Erkek bolsaň bök, ýa bökjek.

Esen geplemedi, Güljahana hem göni bakyp bilmedi. Emma Güljahan bir dem salym hem eglenmän, çuňňur guýa özünü

taşlajak bolup egilip-egilmänkä Esen ony ykjäm gujaklap yza çekdi.

- Çekil, çekil, haram!
- Sen gitme, men gideýin, Güljahan!
- Gitjek bolsaň, sorap gitmelimi, namart?! Sen erkegem dälssiň!
Bök!
- Men guýa böküp bilemok, sen meni iteläýsene.
- Wahhh, wahhh!

Şo mahal arka çetden bir çaga agysy eşidildi weli, olaryň ikisi hem şo tarapa bakdy.

SOŇY.

1990 ýyl. Powestler